Przemysław Deszczyński
Agenor Gawrzyał

UWARUNKOWANIA STOSUNKÓW GOSPODARCZYCH NRD I RFN Z KRAJAMI ROZWIJAJĄCYMI SIĘ

Uwagi wstępne

Stosunki ekonomiczne państw socjalistycznych i kapitalistycznych z „Trzecim Światem", obok swej „naturalnej" funkcji związanej z procesami gospodarowania stanowią współcześnie także ważny instrument rywalizacji politycznej między tymi dwoma systemami. W przypadku państw niemieckich owa rywalizacja nosi specyficzne znamię, wynikające z charakteru stosunków między nimi.

Celem niniejszego artykułu jest nakreślenie rozwoju stosunków gospodarczych NRD i RFN z krajami rozwijającymi się u progu lat osiemdziesiątych. Przedstawiono przesłanki i uwarunkowania instytucjonalne rozwoju stosunków gospodarczych państw niemieckich z krajami rozwijającymi się, a także instrumenty ich realizacji: stosunki dyplomatyczne, wymianę handlową oraz pomoc jaką świadczy NRD i RFN państwom „Trzeciego Świata".

1. Przesłanki rozwoju stosunków gospodarczych państw niemieckich z krajami rozwijającymi się

Z zaznaczonego na wstępie dualizmu funkcji stosunków gospodarczych z krajami „Trzeciego Świata", w przypadku NRD i RFN można wyróżnić trzy grupy przesłanek: polityczne, ideologiczne i ekonomiczne. Wynikają one przede wszystkim z istoty panującego ustroju społeczno-ekonomicznego w NRD i RFN i jest to także zasadniczy czynnik różnicujący charakter polityki państw niemieckich wobec krajów rozwijających się. Wynikające z tych przesłanek cele są ze sobą ściśle powiązane i na ogół urzeczywistnianiu jednego z nich towarzyszy realizacja pozostałych. Z tych też względów nie będą one wyodrębniane oddzielnie.

W rozwoju stosunków NRD z państwami „Trzeciego Świata" można wyodrębnić dwa etapy, między którymi granicę wyznacza podpisanie 27.XII.1972 r. układu o podstawach stosunków między dwoma państwami niemieckimi. W pierwszym okresie zapoczątkowanym powstaniem NRD, tłem dla starań tego państwa o nawiązanie współpracy gospodarczej z krajami rozwijającymi się było nieuznawanie NRD przez RFN i izolowanie na arenie międzynarodowej, co znalazło swe praktyczne odzwierciedlenie w ogłoszonej w 1955 r. tzw. „doktrynie Hallsteina". Zgodnie z tą doktryną rząd RFN nie powinien utrzymywać stosunków dyplomatycznych z żadnym krajem uznającym NRD (wyjątek ZSRR), co w praktyce zastosowano m.in. wobec Jugosławii (1957 r.) i Kuby (1963 r.). Chodziło przy tym rzecz jasna nie tylko o nacisk polityczny, o czym świadczyła m.in. odmowa udzielenia pomocy gospodarczej Cejlonowi w 1964 r. i Tanzanii w 1965 r. w odwet za wyrażenie przez te państwa zgody na otworzenie konsulatów NRD, mimo iż nawiązanie stosunków konsularnych nie oznaczało uznania istnienia tego kraju[1].

W tej sytuacji stosunkom gospodarczym przypadła także rola „przedsionka" w nawiązywaniu przyszłych stosunków dyplomatycznych. NRD nie szczędziła wysiłków, aby przełamać stosowanie doktryny Hallsteina i jej działania kierowane były na dwie grupy państw - nowo powstałych jak i tych od dawna istniejących, w których można było wykorzystać istniejące proniemieckie nastawienie.

Cechą zatem charakterystyczną sposobów określania polityki NRD wobec państw „Trzeciego Świata" jest stawianie na pierwszym planie celów politycznych i przez ich pryzmat rozpatrywanie pozostałych. W przypadku NRD jest to zresztą poza względami natury ideologicznej o tyle zrozumiałe, że około 70% obrotów handlowych przypada na kraje socjalistyczne, a tylko kilka procent na kraje rozwijające się[2]. Powyższe stwierdzenie nie oznacza wcale braku celów stricte ekonomicznych w rozwoju stosunków gospodarczych NRD z krajami rozwijającymi się. Wprost przeciwnie, rola tych celów po 1972 r. winna systematycznie wzrastać. NRD jest bardzo zainteresowana, by w oparciu o zasadę wzajemnych korzyści, jak w największym zakresie je rozwijać. Przy czym realizując wspomnianą wyżej zasadę dąży się do oparcia stosunków gospodarczych na podstawach długoterminowych, a w przypadku stosunków handlowych - w możliwie największym stopniu - bilansowania wzajemnych obrotów[3]. Ma to zapobiec jednostronnemu zadłużaniu się w dłuższym okresie jednego z partnerów.

Jeszcze większe znaczenie zajmuje zagadnienie rozwoju stosunków gospodarczych z krajami rozwijającymi się w całokształcie polityki RFN. Rząd boński bowiem chciał wykorzystać ogromny potencjał zachodnioniemiec-

---

[1] Ochel W., Die Entwicklungsländer in der Weltwirstschaft, Köln 1982, s. 229.

[2] Statistisches Jahrbuch für die BRD 1983, s. 595.

[3] Zasady te uznano za nadal obowiązujące na X Zjeździe SED (w:) Parteitag der SED. Bericht des Zentralkomitees der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands an den X Parteitag der SED. Berichterstatter E. Honecker, Berlin 1981, s. 31.

kiej ekonomiki dla urzeczywistnienia własnych celów politycznych i gospodarczych. W rezultacie stworzono szeroki zakres instrumentów politycznego i ekonomicznego oddziaływania na państwa „Trzeciego Świata". Wśród najistotniejszych instrumentów owego nacisku, obok wspomnianej już doktryny Hallsteina wymienić można:

- uzależnienie przyznania pomocy gospodarczej państwom „Trzeciego Świata" od spełnienia przez nie określonych warunków politycznych. Obok nieuznania NRD chodziło najczęściej o gwarantowanie nienaruszalności własności prywatnej, nieprzeznaczanie przyznanych środków na rozwój sektora państwowego, włączenie się do działalności bloków państw kapitalistycznych[4],
- opracowanie programu popierania i ochrony inwestycji kapitałowych zachodnioniemieckich koncernów w państwach „Trzeciego Świata" obejmującego gwarancje państwowe, ulgi podatkowe i funkcjonowanie Zachodnioniemieckiego Towarzystwa Rozwoju (Deutsche Entwicklungsgesellschaft). Program ten urzeczywistniony od 1959 r. i sukcesywnie modyfikowany tworzy solidne podstawy do wzrostu lokat kapitałowych RFN,
- wykorzystywanie członkowstwa w EWG do preferowania własnych celów politycznych. Stowarzyszone na podstawie IV części Traktatu Rzymskiego państwa „Trzeciego Świata" zobowiązane są do niepodejmowania działań (pod groźbą sankcji wynikających z klauzuli przyjętej na posiedzeniu Rady Ministrów EWG w dniu 18.12.1962 r.), które mogłyby zostać uznane za nieprzyjazne wobec ugrupowania lub któregoś z jego członków[5].

Penetracji gospodarczej i politycznej RFN w krajach „Trzeciego Świata" sprzyjały również następujące czynniki:

- popieranie przez rząd boński haseł antykolonializmu, rozumianego jako negacja „klasycznych" wzorów kolonialnego wyzysku,
- poważne trudności gospodarcze i społeczne z jakimi borykały się nowo powstałe państwa,
- brak przeszłości kolonialnej Niemiec o zasięgu przestrzennym i czasowym porównywalnym z kolonializmem francuskim czy angielskim,
- więzi gospodarcze z RFN umożliwiały wywieranie nacisku przez rządy krajów rozwijających się na byłe metropolie kolonialne i USA w celu zwiększenia ich świadczeń,
- RFN była pierwszym państwem, które na szeroką skalę zakładało towarzystwa mieszane z kapitałem narodowym w krajach rozwijających się. Dzięki temu nie zagrażała im nacjonalizacja i w przekonaniu rządów państw „Trzeciego Świata" nie uzależniały one rodzimej gospodarki narodowej od funkcjonowania zachodnioniemieckiego kapitału.

Owa ekspansywność działania RFN obrazuje także skalę trudności na jaką natrafiły władze NRD w próbach przezwyciężania izolacji.

---

[4] J. Rutkowski, Eksport kapitału, Warszawa 1972, s. 170.

[5] Dobosiewicz Z., Grabska W., Prokopczuk J., Polityka RFN w Afryce, Warszawa 1972, s. 84-85.

Począwszy od 1973 r. następuje nowy etap w rozwoju stosunków gospodarczych RFN z krajami rozwijającymi się. Stało się tak z co najmniej dwóch powodów:

- w wyniku podpisania układów normalizacyjnych z NRD i innymi państwami socjalistycznymi, ich ratyfikacji i przyjęcia państw niemieckich w poczet członków ONZ nastąpiło ostateczne odstąpienie od doktryny Hallsteina;
- wybuch kryzysu energetycznego i surowcowego uzmysłowił zachodnioniemieckim kołom politycznym i przemysłowym konieczność bardziej aktywnego uczestnictwa RFN we wszystkich płaszczyznach życia społeczno-politycznego i gospodarczego krajów rozwijających się.

Te dwa czynniki spowodowały, że w RFN nastąpiło przejście od krótkookresowej do długofalowej promocji celów politycznych, ideologicznych, gospodarczych, przy pomocy mechanizmów ekonomicznych. Miał miejsce także wzrost znaczenia przesłanek ekonomicznych w rozwoju współpracy RFN z krajami rozwijającymi się. Stwierdzenie to nie oznacza jednak zaniku prymatu celów politycznych w stosunkach gospodarczych RFN wobec krajów rozwijających się. Zmieniają się tylko jej formy, które są lepiej dostosowane do wymogów obecnej sytuacji politycznej i gospodarczej świata.

2. Uwarunkowania instytucjonalne

W rozwoju stosunków gospodarczych państw niemieckich z krajami rozwijającymi się biorą udział instytucje i organizacje, które wyłącznie, bądź tylko w pewnym zakresie zajmują się problematyką gospodarczą. Ich działalność z reguły wykracza poza ramy współpracy gospodarczej - są one swoistym pasem transmisyjnym, za pomocą którego przekazuje się wzorce i rozwiązania z różnych sfer życia społeczno-politycznego i gospodarczego. Stwierdzenie to jest szczególnie adekwatne w stosunku do instytucji, zajmujących się udzielaniem szeroko rozumianej pomocy gospodarczej, czy solidarnościowej.

Zasadnicza rola w określaniu ogólnych zasad polityki (w tym także polityki gospodarczej) wobec krajów „Trzeciego Świata" przypada - co wynika z założeń prawno-ustrojowych - SED (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands - Socjalistyczna Partia Jedności Niemiec). Bezpośrednio problematyką krajów rozwijających się zajmują się - sekretarz ds. stosunków międzynarodowych, sekretarz ds. gospodarki, sekretarz ds. stosunków międzynarodowych, sekretarz ds. kultury i nauki i sekretarz ds. agitacji i propagandy. W jednostkach im podległych kształtują się programy działań, także jako elementy celów szerszych - zatwierdzonych m.in. przez zjazdy partii.

SED pełni przy tym nie tylko rolę głównego ośrodka decyzyjnego, ale także bezpośredniego uczestnika stosunków z „Trzecim Światem", m.in. poprzez kontakty międzypartyjne, w których brały udział także partie sojusznicze np. wymiana delegacji między Narodowo-Demokratyczną Partią Niemiec (National-Demokratische Partei Deutschlands), a Radykalną Partią

Chile w 1970 i 1971 r., czy Liberalno-Demokratyczną Partię Niemiec (Liberal-Demokratische Partei Deutschlands) a Liberalną Partią Kolumbii w 1974 i 1975 r.

W strukturze państwa najważniejsze - dla interesujących nas tu kwestii są Izba Ludowa oraz rząd. W przypadku tej pierwszej oddziaływanie na politykę wobec krajów „Trzeciego Świata" dokonuje się - poza zatwierdzeniem ogólnych programów - głównie poprzez Komisję ds. polityki zagranicznej, której przewodniczącym jest sekretarz ds. stosunków międzynarodowych KC SED oraz Grupę międzyparlamentarną.

W strukturze rządu zaś chodzi zwłaszcza o działalność Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz Ministerstwa Handlu Zagranicznego. MSZ na podstawie Statutu przyjętego 18.II.1970 r. sprawuje funkcje koordynujące wobec wszystkich instytucji związanych ze stosunkami międzynarodowymi oraz opracowuje ogólną koncepcję tej polityki. Z MSZ związany jest m.in. organizacyjnie Instytut Spraw Międzynarodowych, publikujący miesięcznik Deutsche Aussenpolitik.

W zakresie stosunków gospodarczych istotną rolę obok MHZ pełni założona 14.XI.1952 r. Izba Handlu Zagranicznego NRD (Kammer für Aussenhandel der DDR), która zwłaszcza w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych tj. do czasów nawiązania przez NRD stosunków dyplomatycznych z większością państw świata, realizowała zadania wykraczające poza stosunki czysto handlowe.

Wśród masowych organizacji społecznych najbardziej aktywne w utrzymywaniu kontaktów z „Trzecim Światem" są Zrzeszenie Wolnych Niemieckich Związków Zawodowych (Freier Deutscher Gewerkschaftsbund - FDGB) oraz Wolna Młodzież Niemiecka (Frei Deutsche Jugend - FDJ). O ich działalności będzie mowa w dalszej części artykułu, dotyczącej pomocy solidarnościowej.

Spośród innych organizacji społecznych, wskazać warto zwłaszcza na działalność towarzystw przyjaźni, nie tylko odnoszących się do stosunków z poszczególnymi państwami, ale również z kontynentami (np. Towarzystwo DDR - Afryka, DDR - Ameryka Łacińska). Z ich pomocą tworzono m.in. tzw. Komitety Uznania NRD - np. w 1968 r. w Meksyku, w 1969 r. w Chile i Kolumbii, w 1971 r. w Urugwaju.

Osobną grupę instytucji stanowią placówki naukowe. Obok wspomnianego wyżej Instytutu Spraw Międzynarodowych badania nad krajami rozwijającymi się prowadzone są głównie na Uniwersytetach, między którymi istnieje swego rodzaju specjalizacja. Na Uniwersytecie w Rostoku prowadzone są badania nad Ameryką Łacińską, w Lipsku nad Afryką i Bliskim Wschodzie w Halle - nad Dalekim Wschodem, w Berlinie - nad Azją. Z Uniwersytetem K. Marksa w Lipsku związany jest też Herder Instytut zajmujący się kursami języka niemieckiego dla obcokrajowców, w tym i studiującej w NRD młodzieży „Trzeciego Świata". Funkcje koordynujące w zakresie owych badań pełni podległa od 1969 r. Instytutowi Stosunków Międzynarodowych, Centralna Rada Nauki o Azji, Afryce i Ameryce Łacińskiej (Zentralrat für Asien - Afrika und Lateinamerikawissenschaften), wydająca czasopismo „Asien-Afrika-Lateinamerika".

W ramach współpracy gospodarczej RFN z krajami rozwijającymi się partycypuje kilkaset zachodnioniemieckich instytucji i organizacji. Nie sposób zatem w ramach tego artykułu dokonać przeglądu działalności wszystkich najważniejszych instytucji[6]. Można jednak zwrócić uwagę na dwa istotne czynniki, które są dla nich wspólne:

- ich przedsięwzięcie w mniejszym lub większym zakresie finansowane są z budżetu państwa,
- w ostatecznym rezultacie służą interesom RFN i w znacznym zakresie urzeczywistniają politykę rządu RFN wobec krajów rozwijających się.

Rząd RFN wyszedł bowiem ze słusznego założenia, że znacznie większe efekty zostaną osiągnięte poprzez pośrednie oddziaływanie i stworzenie w ten sposób możliwości dla prywantej inicjatywy i przedsiębiorczości, aniżeli drogą administracyjnych i mało efektywnych nakazów.

Na początku lat pięćdziesiątych stosunki gospodarcze RFN z krajami rozwijającymi się były wyznaczane przede wszystkim przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Federalne Ministerstwo Gospodarki i Federalne Ministerstwo Wyżywienia, Rolnictwa i Leśnictwa. Wraz z wzrostem aktywności RFN w państwach tego obszaru - będącej wypadkową dążeń rządu bońskiego i procesu rozpadu systemu kolonialnego - zaistniała obiektywna konieczność koordynacji przedsięwzięć ww. ministerstw, jak również działalności szybko powstających towarzystw, organizacji państwowych i prywatnych w dziedzinie szeroko rozumianej współpracy z krajami rozwijającymi się. W rezultacie 14 listopada 1961 r. utworzono Federalne Ministerstwo Współpracy Gospodarczej (Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit - BMZ), a tekę ministra otrzymał późniejszy prezydent RFN W. Scheel[7]. O znaczeniu tego ministerstwa i ścisłym związku z polityką zagraniczną świadczy fakt, że jego szef pełni funkcję pierwszego zastępcy ministra spraw zagranicznych w razie jego nieobecności[8]. Postępujące zaangażowanie RFN w krajach rozwijających się sprzyjało dalszemu rozszerzaniu kompetencji Federalnego Ministerstwa Współpracy Gospodarczej. Od 1964 r. opracowuje ono zasady i program polityki rozwojowej, a także planuje i urzeczywistnia techniczną współpracę. Od grudnia 1972 r. podporządkowano BMZ bilateralną i multirateralną współpracę finansową, będącą dotychczas w gestii Federalnego Ministerstwa Gospodarki.

Problematyka współpracy gospodarczej z państwami „Trzeciego Świata" znajduje również swoje odzwierciedlenie w debatach parlamentarnych i zapytaniach poselskich. Począwszy od 1957 r. nie było takiej kadencji Bundestagu, podczas której nie omawiano tych zagadnień. W izbie niższej parlamentu RFN działa Komitet Współpracy Gospodarczej (der Ausschuss für

---

[6] W ramach tego zeszytu mieści się artykuł poświęcony instytucjom prywatnym, realizującym pomoc gospodarczą RFN dla krajów rozwijających się.

[7] Od 5 października 1982 r. funkcję tę pełni członek CSU dr J. Warnke (w:) Journatisten - Handbuch Entwicklungspolitik, Bonn 1984, s. 17.

[8] Tomala M., Ekspansja NRF na rynki świata, Warszawa 1970.

wirtschaftliche Zusammenarbeit - AWZ) grupujący przedstawicieli wszystkich partii wchodzących w skład Bundestagu.

Także czołowe partie polityczne RFN utworzyły w swoich strukturach komórki, zajmujące się problematyką krajów rozwijających się. Inną sferę oddziaływania i realizowania polityki wobec państw „Trzeciego Świata" są fundacje polityczne, które pozostają pod wpływem macierzystych partii politycznych.

Z pozostałych instytucji i organizacji funkcjonujących w sferze współpracy gospodarczej RFN z państwami „Trzeciego Świata" na uwagę zasługuje działalność[9] Zachodnioniemieckiego Towarzystwa Pomocy Krajom Rozwijającym się (Deutsche Stiftung für Entwichlungsländer), Towarzystwa im. Karola Duisberga (Carl Duisberg - Gesellschaft), Zachodnioniemieckie Towarzystwo Współpracy Gospodarczej (Deutsche Gesellschaft für wirtschaftliche Zusammenarbeit), Zachodnioniemieckie Towarzystwo Popierania Krajów Rozwijających się (Deutsche Förderungsgesellschaft für Entwicklungsländer), Zachodnioniemiecki Instytut do Spraw Polityki Pomocy Krajom Rozwijającym się (Deutsches Institut für Entwicklungspolitik), Zachodnioniemieckie Towarzystwo Współpracy Technicznej (Deutsche Gesellschaft für technische Zusammenarbeit) oraz Kreditanstalt für Wiederaufbau.

3. Instrumenty realizacji stosunków gospodarczych państw niemieckich z krajami rozwijającymi się

Stosunki dyplomatyczne

Podpisanie układów z RFN w 1972 r. umożliwiające NRD rozwiązanie stosunków dyplomatycznych z większością państw świata, zmieniło tylko formalno-prawne uwarunkowania polityki zagranicznej NRD, a w zakresie jej celów przyniosło właściwie tylko jedną zmianę: dążenie do uznania własnej podmiotowości prawno-międzynarodowej przestało być aktualne. Władze NRD zrealizowały więc tym samym jedno ze swych najważniejszych zadań. Nie było ono zresztą traktowane jako cel sam w sobie i występowało równolegle, w związku z udzielaniem pomocy państwom „Trzeciego Świata" w uzyskaniu, bądź utrwalaniu własnej niepodległości, występowaniem przeciw polityce agresji itp. W tych też obszarach polityki różnice między stanowiskiem NRD i RFN stawały się szczególnie widoczne. Stan stosunków dyplomatycznych państw niemieckich z krajami „Trzeciego Świata" przed podpisaniem układu normalizacyjnego przedstawia tabela 1.

Z tabeli 1. wynika, że władzom NRD udało się w pewnym zakresie przełamać dyplomatyczną izolację w państwach „Trzeciego Świata". Stało się to możliwe u progu lat siedemdziesiątych przede wszystkim dzięki konsekwentnemu opowiedzeniu się za „antymonopolistyczną solidarnością ze wszystkimi narodami walczącymi o swe narodowe i społeczne wyzwole-

---

[9] Szerzej na temat działalności tych instytucji traktuje Schloz R., Deutsche Entwicklungspolitik, Eine Bilanz nach 25 Jahren, München - Wien 1979, s. 71-95.

Tabela 1

Ambasady i konsulaty NRD i RFN w krajach rozwijających się w 1972 r.

	Ambasady		Konsulaty Generalne i Konsulaty	
	RFN	NRD	RFN	NRD
Afryka	32	6	6	4
Azja	21	9	9	8
Ameryka Łacińska	22	2	11	-
Razem	75	17	26	12

Źródło: Taschenbuch des öffentlichen Lebens 1972. BRD, Bonn 1972, cyt. za H-L. Dornbusch, R. W. Vogelsang, Ein Vergleich der entwicklungspolitischen Aktivitäten von BRD und DDR, Hamburg 1973, s. 5.

nie"[10]. Przykłady praktycznej realizacji wyżej wymienionej zasady można znaleźć na wszystkich kontynentach.

NRD udzielała w Afryce poparcia m.in. Frontowi Wyzwolenia Algierii (od początku walki o niepodległość w 1954 r.) i była też jednym z pierwszych państw, które uznały rząd Ben Beli w 1962 r. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku byłych kolonii portugalskich - Mozambiku, Angolii, Gwinei Bissau, Sao, Toure i Principe. Na długo przed uzyskaniem niepodległości przez Angolę i Mozambik NRD utrzymywała kontakty zarówno z MPLA jak i FRELIMO, a ich przywódcy (A. Neto i S. Machel) uczestniczyli np. w obradach VIII Zjazdu SED w 1971 r.

W Ameryce Łacińskiej istniejące w latach pięćdziesiątych powiązania z lewicą kubańską pozwoliły już w 2 miesiące po objęciu władzy przez F. Castro zawrzeć pierwsze porozumienia. W 1961 r. otwarto przedstawicielstwa w Berlinie i Hawanie, a w 1963 r. - podniesiono je do rangi ambasad.

NRD wyraziła także zadowolenie z przyłączenia do Indii w 1961 r. byłych kolonii portugalskich Goa, Daman[11] i jako pierwsze państwo europejskie uznały Bangladesch. W latach 1969-1970 większość państw Bliskiego Wschodu (1969 - Irak, Sudan, Syria, Demokratyczna Republika Jemenu, Egipt) uznała NRD. NRD należała także do najaktywniejszych wśród państw popierających dążenia narodu palestyńskiego do uzyskania własnej państwowości. Była też pierwszym państwem Układu Warszawskiego, które wyraziło zgodę na utworzenie przedstawicielstwa OWP, (Organizacja Wyzwolenia Palestyny), co nastąpiło w wyniku rozmów w 1973 r. w Berlinie między E. Honeckerem i J. Arafatem. Fakt ów miał miejsce na rok przed uznaniem przez Ligę Arabską (X.1974 - Rabat) OWP za jedynego reprezentanta narodu palestyńskiego. NRD głosowała także podczas XXIX Sesji Zgromadzenia Ogól-

[10] IX Parteitag der SED. Bericht der Zentralkomitees der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands an den IX Parteitag der SED. Berichterstatter E. Honecker, Berlin 1976, s. 27.

[11] Dokumente zur Aussenpolitik der Regierung der Deutsche Demokratische Republik, Band IX, Berlin 1962, s. 349.

nego ONZ w 1974 r. za nadaniem OWP statusu obserwatora oraz za przyjęciem rezolucji uznającej prawo narodu palestyńskiego do własnego państwa. RFN w obu przypadkach wstrzymała się od głosu[12].

Warto wspomnieć, że władze NRD również umożliwiły ukończenie studiów studentom palestyńskim wydalonym z RFN po zamachu na sportowców izraelskich podczas Olimpiady w 1972 r. w Monachium.

Utrzymywanie ścisłych więzi z krajami rozwijającymi się, nawet o orientacji niekapitalistycznej nie było łatwe, nie tylko w związku z oddziaływaniem RFN, ale także z powodu różnego rodzaju wewnętrznych i zewnętrznych konfliktów, w jakie te państwa były uwikłane, często wyraźnie sprzecznych z interesami NRD. Przykładem pierwszej grupy problemów mogą być wydarzenia w Egipcie i Sudanie, drugiej konflikt chińsko-indyjski[13].

W zupełnie innej sytuacji znalazła się RFN, która w krótkim okresie stworzyła szeroko rozbudowany system wielopłaszczyznowych stosunków z krajami rozwijającymi się. Stwierdzenie to nie oznacza jednak braku zakłóceń w rozwoju stosunków dyplomatycznych. Owe perturbacje wynikały z co najmniej dwóch powodów:

- wkraczanie niektórych państw Trzeciego Świata na drogę budowy socjalizmu oraz uznanie NRD jako podmiotu prawno-międzynarodowego doprowadziło do zrywania stosunków dyplomatycznych przez RFN z tymi krajami. Wraz z podpisaniem układu normalizacyjnego z NRD przeszkoda ta została ostatecznie zlikwidowana[14],
- stanowisko rządu chadeckiego, preferujące Izrael w konflikcie na Bliskim Wschodzie oraz udzielenie pomocy wojskowej Tel-Awiwowi stało się przyczyną zerwania stosunków dyplomatycznych z RFN przez wiele państw arabskich.

---

[12] Podobny przebieg miały głosowania 28 sesji ZO ONZ z 1973 r. w sprawie następujących rezolucji:
- popierającej powstanie niepodległej Gwinei - Bissau;
- potępiającej politykę apartheidu,
- krytykującej poparcie udzielane przez państwa NATO Portugalii i RPA;
- w której domagano się uznania SWAPO za jedynego reprezentanta Namibii.

Warto przy tym dodać, że RFN głosowała wówczas przeciwko przyjęciu Karty Praw i Obowiązków Ekonomicznych Państw (Rezolucja nr 3281) (w:) Bruns, Die Uneinigen, s. 29.

[13] W Egipcie w 1958 r., a w Sudanie 1971 r. miały miejsce represje wobec działaczy partii komunistycznych. Nie doprowadziło to jednak do zerwania stosunków przez NRD. Ograniczano się jedynie do wystosowania ostrego protestu.
W przypadku konfliktu chińsko-indyjskiego (październik - listopad 1962 r.), w którym z jednej strony uczestniczyło - i to w roli agresora - państwo socjalistyczne, z drugiej zaś kraj niezaangażowany, politycznie blisko związany z systemem socjalistycznym, „rząd NRD starał się realizować politykę „złotego środka" - apelując do obu stron o szybkie, pokojowe uregulowanie sporu. W. Ulbricht, Das Programm des Sozialismus und die geschichtliche Aufgabe der SED, Protokoll der Verhandlungen des VI Parteitages der SED, Band 1, Berlin 1963, s. 67.

[14] Wprawdzie występowały trudności z nawiązaniem stosunków dyplomatycznych z Angolą, ale stawiane one były przez rząd A. Neto, w związku z działalnością zachodnioniemieckiej spółki, Orbital Transport und Raketen AG na terenie sąsiadującego z Angolą Zairu.

Normalizacja tych stosunków dokonywała się stopniowo i wiązała się z modyfikacją stanowiska rządu RFN wobec konfliktu na Bliskim Wschodzie, co miało miejsce w okresie sprawowania władzy przez koalicję socjalliberalną. Możemy wyróżnić następujące etapy odbudowy stosunków dyplomatycznych przez RFN z państwami arabskimi[15]:

- wystąpienie ministra spraw zagranicznych W. Scheela po zwycięstwie wyborczym w 1969 r., w którym stwierdził, że „Rząd federalny nie ingeruje w konflikt na Bliskim Wschodzie ... . Nie opowiadamy się za żadną ze stron konfliktu";
- podpisanie dokumentu (wspólnie z pozostałymi państwami EWG) z 13 i 14 maja 1971 r., opartego o rezolucję Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 242;
- wyrażenie 12 marca 1972 r. podczas posiedzenia Ligi Arabskiej formalnej zgody na nawiązanie stosunków dyplomatycznych z RFN;
- przyjęcie przez RFN wypracowanego przez państwa EWG wspólnego oświadczenia z 6 listopada 1973 r., w którym m.in. przyjęto do wiadomości, że „przy tworzeniu trwałego i sprawiedliwego pokoju musi zostać uwzględnione legalne i słuszne prawo Palestyńczyków",
- zakończenie procesu odbudowy stosunków dyplomatycznych z państwami arabskimi 21 stycznia 1975 r., kiedy to Oman, jako ostatni kraj arabski ponownie nawiązał stosunki dyplomatyczne z RFN.

Oczywiście skala trudności, na jakie napotykała RFN w rozwoju stosunków z krajami rozwijającymi się jest nieporównywalna z przeszkodami, jakie musiała przezwyciężyć NRD. Dlatego też w ostatecznym rezultacie stosunki dyplomatyczne sprzyjały intensyfikacji współpracy gospodarczej z państwami Trzeciego Świata, podczas gdy dla NRD do 1972 r. były poważną barierą ograniczającą.

Wymiana handlowa

W rozwoju stosunków handlowych z krajami rozwijającymi się państwa niemieckie napotykały na poważne trudności. O ile jednak w przypadku NRD były to uwarunkowania natury politycznej, to w przypadku RFN czynnikiem ograniczającym stała się przede wszystkim trudna sytuacja gospodarcza tych państw.

Obroty towarowe z krajami rozwijającymi się mają dla gospodarki NRD jak dotychczas niewielkie znaczenie, co znajduje odzwierciedlenie m.in. w fakcie, że stanowią one ok. 5% globalnego handlu zagranicznego tego państwa. Wymiana handlowa wykazuje przy tym wyraźną koncentrację kierunkową. Godny odnotowania jest również fakt dość znacznej fluktuacji rozmiarów owej wymiany w odniesieniu do poszczególnych państw.

Stosunki handlowe traktowane są przez NRD w pierwszym rzędzie jako środek pomocy dla krajów o orientacji socjalistycznej i jako instrument

---

[15] Bulletin des Presse - und Informationsamt der Bundesregierung 155/1969, s. 1314 J. Deutsch - arabische Beziehungen, Bestimmungsfaktoren und Probleme einer Neurorientierung, München/Wien 1981, s. 133, 136-137.

umacniania wpływów socjalizmu. Do czasu zawarcia układów z RFN były także instrumentem przełamywania prób izolowania NRD.

Pierwszą rządową umowę o wymianie handlowej i płatnościach zawarła NRD 7.III.1953 r. z Egiptem. Jeszcze w tym samym roku (14.XI) podpisano podobne porozumienie z Libanem. Dwa lata później zawarto umowy z Sudanem i Syrią a w 1956 r. z Królestwem Jemenu. Egipt był też pierwszym państwem „Trzeciego Świata", z którym NRD podpisała długoterminową umowę handlową. Miało to miejsce w listopadzie 1955 r. podczas wizyty ministra handlu zagranicznego i handlu wewnątrzniemieckiego w Kairze. Równolegle rozwijała NRD kontakty z państwami Azji i Ameryki Łacińskiej. W 1954 r. podpisano układy o obrocie towarowym z Indiami, Birmą i Indonezją, a w czerwcu tego samego roku utworzono przedstawicielstwo handlowe NRD w Urugwaju i Argentynie. Następne powstawały niezależnie od nacisków RFN w okresie obowiązującej już doktryny Hallsteina - w 1955 r. w Kolumbii, w 1956 r. w Chile i w 1967 r. w Meksyku. Przedstawicielstwa te istniały na podstawie porozumień bankowych nie posiadając żadnych przywilejów zagrożone były możliwością zakazu swej działalności ze strony władz miejscowych. Sytuacja taka miała miejsce w 1962 r. w Argentynie, której władze odmówiły przedłużenia wizy pracownikowi przedstawicielstwa i musiało ono zawiesić swe funkcjonowanie.

W części przypadków już w momencie zawierania porozumień nadawano przedstawicielom status konsularny, bądź nawet po pewnym czasie - przekształcano je w konsulaty. Np. w 1958 r., już w miesiąc po uzyskaniu przez Gwineę niepodległości, podpisano między obu państwami umowę o współpracy kulturalnej i handlowej oraz porozumienie o utworzeniu przedstawicielstw handlowych ze statusem konsularnym. Podobnie przebiegały kontakty z Algierią. Tu w 1963 r. rząd Ben Belli zgodził się na utworzenie podobnego przedstawicielstwa handlowego NRD. Syria jest natomiast przykładem państwa, które zaakceptowało przekształcenie przedstawicielstwa handlowego w konsulat generalny (1966 r.).

Pomimo istnienia w przypadku NRD znacznie mniej korzystnych zewnętrznych warunków do rozwijania współpracy liczba przedstawicielstw handlowych obu państw niemieckich była zbliżona.

Tabela 2

Przedstawicielstwa handlowe NRD i RFN
w „Trzecim Świecie" w 1972 r.

	R F N	N R D
Afryka	1 (1)	4
Azja	4 (3)	5 (3)
Ameryka Łacińska	13 (14)	6 (2)
Razem	18 (14)	15 (5)

Liczby w nawiasach oznaczają dodatkowe przedstawicielstwa branżowe.
Źródło: H.L. Dornbusch...op.cit. s. 5.

Funkcję stosunków handlowych jako środka w przezwyciężaniu przez kraje rozwijające się wewnętrznych trudności zilustrować można przykładem Iraku i Kuby. Kiedy w 1972 r. rząd iracki znacjonalizował Iraq Petroleum Company NRD należała do pierwszych państw, które zakupiły ropę naftową i podpisała równocześnie umowę o dostawach. Transakcje te sprawiły, że w 1974 r. Irak stał się najważniejszym partnerem handlowym dla NRD wśród krajów „Trzeciego Świata".

Równie istotne znaczenie miał dla sukcesu rewolucji kubańskiej udział floty handlowej NRD w dostawach radzieckiej ropy, po zbojkotowaniu przez zachodnie towarzystwa tej linii żeglugowej.

W przypadku przewrotów o charakterze prawicowym, rząd NRD bądź ograniczał, bądź wręcz zrywał stosunki handlowe. Przykładem mogą być stosunki z Ghaną po upadku K. Nkrumaha w 1966 r., Indonezją po upadku Sukarno, czy z Chile po zamachu na S. Allende w 1973 r.

Największymi partnerami handlowymi NRD są: w Azji - Irak, Iran, Indie, Syria i Egipt, w Ameryce Łacińskiej - Brazylia, Meksyk, Argentyna, w Afryce - Libia, Mozambik, Algieria i Angola. Struktura wymiany ma trwały i jednostronny charakter - NRD jest eksporterem różnego rodzaju maszyn i urządzeń (głównie dla przemysłu budowlanego, tekstylnego i włókienniczego, a także dla rolnictwa) wyrobów przemysłu chemicznego, elektrochemicznego i importerem przede wszystkim surowców, owoców i używek[16].

Zasygnalizowane już dążenie NRD do rozwoju kompleksowej współpracy znajduje odzwierciedlenie w rozszerzeniu wymiany towarowej o eksport usług i wymianę naukowo-techniczną. Tak np. w latach 1970-1979 zrealizowano siłami NRD w państwach nowowyzwolonych ponad 650 obiektów m.in. w transporcie, elektryfikacji, produkcji materiałów budowlanych, przemyśle tekstylnym[17]. Na podstawie różnego rodzaju porozumień od roku 1970 do 1979 przebywało w krajach rozwijających się, w związku z realizacją różnego rodzaju przedsięwzięć ponad 14 tys. specjalistów - techników, ekspertów rolnictwa, lekarzy, pedagogów i in.[18].

W rozwoju stosunków handlowych z krajami rozwijającymi się również RFN napotykała na bardzo poważne ograniczenia, ale jak już wcześniej sygnalizowano miały one przede wszystkim ekonomiczny charakter i związane były z niedorozwojem gospodarczym tych państw. Dlatego też lata do 1973 r. charakteryzowały się relatywnym zmniejszeniem roli państw Trzeciego Świata w stosunkach gospodarczych z RFN. Znalazło to wyraz w wolniejszym tempie wzrostu eksportu towarowego do krajów rozwijających się, w porównaniu z krajami wysoko rozwiniętymi. O ile jeszcze w 1961 r. udział państw

---

[16] Ze strukturą towarową eksportu i importu NRD z najważniejszymi partnerami spośród państw Trzeciego Świata można zapoznać się (w:) Statistisches Jahrbuch der DDR 1981, Berlin 1981, s. 239-240, 243-245, 248.

[17] Aussenpolitik, der DDR, Sozialistische deutsche Friedenspolitik, Berlin 1982, s. 110.

[18] Tamże, s. 198-199.

Trzeciego Świata (bez europejskich krajów rozwijających się) w globalnym eksporcie towarowym RFN wynosił 17,9%, to w następnych latach systematycznie spadał i w 1973 roku osiągnął najniższy poziom 11%[19]. Pojawienie się tej tendencji było rezultatem:

1. Spadku popytu na surowce i żywność ze względu na:
- wzrost samowystarczalności RFN w zakresie produktów rolnych
- wykorzystywania dawniej trudno dostępnych w eksploatacji i względnie ubogich źródeł surowców oraz rozszerzania produkcji surowców syntetycznych, zastępujących naturalne, zarówno w RFN jak i w innych wysoko rozwiniętych krajach kapitalistycznych
- obniżanie zużycia surowców na jednostkę wytworzonej produkcji, w wyniku dynamicznego rozwoju postępu naukowo-technicznego.

2. Wyczerpywania się dalszych możliwości intensyfikacji stosunków gospodarczych z państwami Trzeciego Świata i braku perspektyw na zmianę ich pozycji w międzynarodowym podziale pracy, z powodu występowania strukturalnych niedoborów, których wspólnym mianownikiem jest niedostateczna stopa akumulacji.

W latach 1974-1982 miał miejsce wzrost udziału państw Trzeciego Świata (bez europejskich krajów rozwijających się) w globalnym eksporcie RFN i w 1982 roku ukształtował się on na poziomie 16%[20]. Przyczyn zmiany dotychczasowej tendencji należy szukać przede wszystkim:

1. W szeroko zakrojonych inwestycjach państw OPEC, które w wyniku gwałtownej podwyżki cen na ropę naftową posiadały środki na ich sfinansowanie. W latach 1979-1982 na kraje OPEC przypadało średnio 46% zachodnioniemieckiego wywozu towarowego do krajów rozwijających się, przy czym z każdym rokiem udział ten wzrastał[21].

2. W modyfikacji zewnętrznych i wewnętrznych determinant rozwoju gospodarczego RFN. O ile recesję gospodarczą z lat 1966-1967 szybko przezwyciężono, głównie dzięki rosnącym zamówieniom zagranicznym, o tyle dzisiaj jest to niemożliwe. Kryzys lat siedemdziesiątych dotknął wszystkie wysoko rozwinięte kraje kapitalistyczne, stąd też nastąpił z ich strony spadek dynamiki importu towarów z RFN. Nie bez znaczenia są również rozszerzające się praktyki protekcjonistyczne rządów w wielu państw, zaostrzająca się zawsze w dobie recesji konkurencja, czy też wzrost relacji wymiennej marki RFN w stosunku do dolara USA i innych walut świata kapitalistycznego.

Obok państw OPEC największe znaczenie dla gospodarki RFN posiadają w Afryce - Egipt, w Ameryce Łacińskiej - Argentyna i Brazylia, w Azji - Hongkong, Indie, Izrael, Korea Południowa, Singapur, Tajwan. Są to więc

---

[19] Statistisches Jahrbuch für die BRD 1965, s. 338, 1968 s. 298, 1971, s. 202, 1973, s. 315, 1977, s. 247.

[20] Statistisches Jahrbuch für die BRD 1973, s. 315-318, 1977, s. 247-250, 1983, s. 247, 265-268.

[21] Statistisches Jahrbuch für die BRD 1983, s. 265.

państwa o stosunkowo wysoko rozwiniętym potencjale ekonomicznym. Warto również podkreślić, że w okresie 1969-1982 - RFN uzyskiwała z krajami rozwijającymi się nadwyżki w bilansie handlowym, przy czym po 1975 roku są to już sumy niemałe, sięgające ponad 50% globalnej nadwyżki bilansu handlowego RFN[22].

Struktura obrotów handlowych RFN z państwami Trzeciego Świata jest zbliżona do struktury obrotów NRD, z tymi państwami. Zdecydowaną większość zachodnioniemieckiego wywozu towarowego stanowią artykuły przemysłowe. Ich udział w globalnym wywozie do krajów rozwijających się kształtował się w latach 1969-1982 na poziomie 95%, przy czym tylko na pięć kluczowych gałęzi przemysłu RFN przypadało w badanym okresie 77,3%[23]. W imporcie dominują surowce (a wśród nich przede wszystkim ropa naftowa) oraz artykuły żywnościowe, głównie kawa, herbata, kakao, przyprawy, owoce i warzywa.

Wymianę handlową z krajami rozwijającymi się, w przypadku RFN uzupełnia eksport zachodnioniemieckiego kapitału, przede wszystkim w formie inwestycji bezpośrednich. W związku z pojawiającymi się protekcjonistycznymi tendencjami w polityce rządów wielu państw są one często jedynym skutecznym środkiem walki o utrzymanie tradycyjnych i zdobycie nowych rynków zbytu, środkiem gwarantującym dalszy wzrost eksportu towarowego RFN.

Zachodnioniemieckie inwestycje bezpośrednie za granicą charakteryzuje przewaga lokat w wysoko rozwiniętych krajach kapitalistycznych, co zresztą odpowiada ogólnym trendom rozwoju kapitału po II wojnie światowej. W latach 1961-1982 inwestycje bezpośrednie RFN w państwach „Trzeciego Świata" wzrosły wprawdzie ponad czterokrotnie z 1509 mln DM do 23 658 mln DM, ale ich udział w globalnych zachodnioniemieckich inwestycjach bezpośrednich stale spadał[24]. Podczas gdy w 1969 roku wynosił on jeszcze 30,6%, to w 1982 roku już tylko 25,2%. Największe znaczenie dla ekspansji kapitałowej zachodnioniemieckich koncernów posiadają państwa Ameryki Łacińskiej przede wszystkim - Brazylia, Argentyna i Meksyk. Zadecydowały o tym niemieckie tradycje, sięgające jeszcze okresu przedwojennego, jak i korzystne warunki dla rozwoju przedsiębiorstw, do których zaliczyć należy: rozwinięty rynek wewnętrzny, występowanie różnorodnych zasobów surowcowych, możliwość zatrudnienia miejscowej wykwalifikowanej siły roboczej, stosunkowo korzystne prawo podatkowe. Systematycznie wzrasta także znaczenie państw OPEC w eksporcie kapitału RFN.

---

[22] Statistisches Jahrbuch für die BRD 1973, s. 315. 1977, s. 247, 1980 s. 232. 250, 1983 s. 247, 265.

[23] Chodzi tutaj o przemysł: chemiczny, hutniczy i stalowy, maszynowy, elektrotechniczny i samochodowy. Statistisches Jahrbuch für die BRD 1970, s. 227. 1971, s. 297, 1972, s. 303, 1973, s. 313, 1974 s. 305, 1975 s. 311, 1976 s. 319. 1977 s. 245. 1978 s. 253, 1979 s. 255. 1980 s. 247. 1981 s. 259, 1982 s. 263, 1983 s. 263.

[24] Krägenau H., Internationale Direktinwestitioren 1950-1973, Hamburg 1975, s. 123, 128-129, Bundesanzeiger nr 63, z 31 marca 1983 r., s. 2893-2894.

Obecny stan zachodnioniemieckich inwestycji bezpośrednich w krajach rozwijających się nie odzwierciedla jeszcze potencjalnych możliwości gospodarki RFN w tej dziedzinie. Tym niemniej inwestycje bezpośrednie stwarzają w porównaniu do NRD dodatkowe możliwości intensyfikacji stosunków gospodarczych z państwami Trzeciego Świata. Tym bardziej, że jak wykazały prowadzone niezależnie od siebie badania Instytutu Badań Gospodarczych w Hamburgu (Institut für Wirtschaftsforschung), oraz Instytutu Badań Gospodarczych w Monachium (Institut für Wirtschaftsforschung) w odniesieniu do krajów rozwijających występuje rzeczywiście ścisła korelacja między inwestycjami bezpośrednimi, a eksportem towarowym i to tak pod względem kierunków geograficznych, jak i struktury gałęziowej.

Pomoc państw niemieckich dla krajów rozwijających się

Niezwykle ważnym instrumentem kształtowania stosunków gospodarczych z grupą państw Trzeciego Świata jest pomoc gospodarcza. Umożliwia ona oddziaływanie na politykę krajów rozwijających się, na struktury instytucjonalne, poglądy elit rządzących, a nawet całych warstw i klas społecznych - zgodnie z preferowanym systemem wartości. Zakres tego oddziaływania zależy od wielkości potencjału ekonomicznego dawcy i stopnia rozwoju gospodarczego biorcy.

Materialna pomoc NRD realizowana była zasadniczo w dwóch formach, poprzez przekazywanie darowizn rzeczowych i pieniężnych i poprzez ponoszenie kosztów kształcenia kadr dla państw rozwijających się.

W latach 1970-79 prawie 39 tys. osób z Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej zdobyło w NRD wykształcenie i rozszerzyło swoje kwalifikacje, blisko 10 tys. ukończyło szkoły zawodowe i wyższe[25]. Wśród osób które uzyskały w NRD wykształcenie są tak znane osobistości jak: Dr Garba Ashiwaju - minister kultury Nigerii, Carlos Correira - minister finansów Gwinei Bissau, Dr Kamel Taha - viceminister oświaty Syrii, Dr Manuel de Costa - prezydent Sao Thome i Principe, Dr Govin M. Phadke - sekretarz generalny Indyjskiego Towarzystwa Przemysłu Elektrycznego[26].

Równie długą tradycję (pierwsi obywatele państw „Trzeciego Świata" rozpoczęli naukę w NRD w 1961 r.) mają akcje solidarnościowe wiążące się z pomocą materialną. Np. w latach 1949-50 powstawały Komitety Pomocy dla Indochin i Korei, a dzięki nim przekazano narodowi koreańskiemu ponad 16 mln marek. Materialną pomoc (12 mln marek) otrzymało także społeczeństwo Algierii walczące o wolność kraju. Te formy aktywności utrzymano także w latach siedemdziesiątych. Wartość różnego rodzaju środków przekazywanych w tej dekadzie krajom rozwijającym się przez Komitet Solidarności NRD i Wolne Niemieckie Związki Zawodowe (FDGB) wyniosła ponad 1,7 mld marek.

---

[25] Aussenpolitik ... op. cit. s. 110.

[26] Forster S., 30 Jahre Auslanderstudium in der BRD. Das Hochschulwesen 1981, nr 12, s. 339-344.

Na uwagę zasługuje właśnie działalność FDGB, która rozwija stosunki ze związkami zawodowymi państw Trzeciego Świata. Zajmuje się przede wszystkim pomocą w dokształcaniu ich kadr oraz rozwoju organizacyjnym. Pomoc w formie kształcenia odbywa się zarówno poprzez wysyłanie doradców FDGB, jak i szkolenia działaczy związkowych z krajów rozwijających się w NRD, m.in. w szkole FDGB w Bernau. Formą kontaktów ze związkami zawodowymi „Trzeciego Świata" są także wymiany delegacji, szczególnie intensywne w przypadku krajów afrykańskich.

Akcje solidarnościowe ze zrozumiałych względów przybierały na sile w związku z określonymi wydarzeniami - konfliktem na Bliskim Wschodzie, zamachem w Chile, wojną w Wietnamie. W tym ostatnim przypadku ruch solidarnościowy odbywał się pod hasłem „solidarność pomaga zwyciężyć", a łączna pomoc przekazana ludności Wietnamu do czasu podpisania Układów Paryskich w styczniu 1973 r., wyniosła 1,5 mld marek. Po zakończeniu działań wojennych przybrała ona inne formy np. projektowanie odbudowy miasta Vinh, rekonstrukcja szpitala w Hanoi, stworzenie centrum ortopedyczno-technicznego także w Hanoi. Młodzież szkolna uczestniczyła w tej pomocy w ramach akcji „szkoły dla Wietnamu".

Po zamachu w Chile utworzono „Centrum solidarności z narodem chilijskim" i tylko w ciągu 1 roku - 1974 przyjęto ponad 1000 emigrantów[27]. Stosowano także różnego rodzaju formy nacisku ze strony opinii publicznej w celu skłonienia junty do zaprzestania prześladowań. Pod apelem „Centrum" zebrano ponad 14 mln podpisów, a 15 mln kartek z protestem przeciwko juncie wysłano do gen. Pinocheta, Sekretarza Generalnego ONZ i Komisji Praw Człowieka ONZ.

Z innych działań podjętych w latach siedemdziesiątych warte podkreślenia jest organizowanie przez FDJ „Brygad Przyjaźni" (Freundschaftsbrigaden), w ramach których obywatele NRD, przede wszystkim młodzież wyjeżdżają do pracy do krajów rozwijających się. Młodzież z NRD przebywała m.in. w Algierii, Mali, Gwinei, Tanzanii. Od 1977 r. wyjeżdża rocznie ponad 300 osób[28]. Działacze młodzieżowi z krajów rozwijających się byli m.in. uczestnikami rocznych kursów szkoleniowych w Szkole FDJ Bogensee. W ramach wymian delegacji przedstawiciele FDJ przebywali w latach siedemdziesiątych m.in. w Argentynie, Chile, Kolumbii, Peru, Wenezueli, przyjęli zaś reprezentantów młodzieży z Argentyny, Chile, Kolumbii, Meksyku.

Jak już wcześniej sygnalizowano, w okresie sprawowania władzy w RFN przez chadecję, pomoc gospodarczą traktowano jako instrument bezpośredniej ingerencji w politykę krajów rozwijających się. Jeszcze w grudniu 1968 r. w opracowanej przez Radę Naukową Ministerstwa Współpracy Gospodarczej ekspertyzie w sprawie ustalania zasad zachodnioniemieckiej pomocy dla państw Trzeciego Świata, opowiedziano się za uwzględnieniem przy podejmowaniu decyzji czynników pozaekonomicznych[29]; w zakresie motywów

[27] M.in. FDGB pokryła koszty leczenia w NRD w 1974 r. 40 chilijskich górników, chorujących na silikozę (w:) Bischof H. Lateinamerika ... s. 647.

[28] Aussenpolitik ..., op. cit. s. 199.

[29] Sprawy Międzynarodowe nr 1 z 1970 r. s. 63.

politycznych na czoło wybija się zainteresowanie uzyskaniem wpływu państwa dającego na postawę państwa otrzymującego wobec niego, jak i wobec krajów trzecich. Zainteresowanie to może koncentrować się na bieżących zagadnieniach politycznych, jak też może dotyczyć długofalowych stosunków między tymi krajami. Do motywów politycznych należy zaliczyć także przesłanki społeczno-polityczne, „Konsekwencją takiego stanowiska oraz chęci urzeczywistnienia doktryny Hallsteina w praktyce było rozproszenie zachodnioniemieckiej pomocy rozwojowej, po to aby objąć nią jak największą liczbę państw „Trzeciego Świata".

Znaczenie udzielania pomocy gospodarczej w celu wywierania bezpośredniego wpływu na politykę krajów rozwijających się w okresie rządów koalicji socjalliberalnej ulegało systematycznemu zmniejszaniu. Świadczą o tym dokumenty, zawierające nowe, interesujące rozwiązania w kwestii szeroko rozumianej problematyki, pomocy gospodarczej. Najważniejsze z nich to:

- Koncepcja polityki rozwojowej RFN z 11 stycznia 1971 r. (Die entwicklungspolitische Konzeption der BRD),
- Zasadnicze linie polityki rozwojowej rządu federalnego z 9 lipca 1980 r. (Die entwicklungspolitischen Grundlinien der Bundesregierung) oraz tezy do polityki współpracy z krajami rozwijającymi się. z 9 lipca 1975 r. i z 30 maja 1979 r.

Właśnie w tezach przyjętych przez rząd na zamku Gymnich określono podstawowe zasady polityki rozwojowej. Przedstawił je minister BMZ E. Bahr 10 czerwca w Bonn, zwracając szczególną uwagę na[30]: - koncentrację bilateralnej współpracy na grupie 33 najbiedniejszych państw. Przewidywało się dla nich, począwszy od 1975 roku około 40% pomocy kapitałowej i technicznej - nowe warunki pomocy kapitałowej i technicznej. Od 1976 roku kraje rozwijające się zaawansowane w rozwoju otrzymywać będą mniej korzystne warunki kredytowe (oprocentowanie w wysokości 4,5%, okres spłaty 20 lat, z karencją pięcioletnią). Zwiększono liczbę państw otrzymujących korzystne warunki kredytowe (0,75%, 50 lat, 10 lat), o kraje MSAC (Most Seriously Affected Countries), państwa które najbardziej ucierpiały z powodu kryzysu naftowego). Inne kraje rozwijające się otrzymują warunki standardowe (2%, 30 lat, 10 lat),

- zwiększenie środków dla sektora rolniczego. Prawie co trzecia DM (DeutscheMark) z budżetu BMZ (Bundesministerium fur wirtschaftliche Zusammenarbeit) przypada na ten sektor,
- nowe formy współpracy m.in. pomoc techniczna za opłatą (Technische Hilfe gegen Entgelt) i kooperację trójkątną (Dreiecks - Kooperation),
- udział środków w multirateralnych świadczeniach - powinna ona pozostać na niezmienionym poziomie ok. 30%, co daje RFN w przekroju międzynarodowym czołową pozycję.

---

[30] Bulletin - des Presse - und Informationsamtes der Bundesregierung nr 75 z 12 czerwca 1975 r. s. 697-698.

Tabela 3

Bilateralna pomoc państwowa RFN dla krajów rozwijających się w latach 1950-1982 (w mln DM)

Kraj	W s p ó ł p r a c a		
	Globalna	Finansowa	Techniczna
Indie	8114,3	6766,0	1348,2
Turcja	4504,7	4017,8	486,9
Egipt	3403,7	2770,3	633,4
Indonezja	2850,8	2111,6	739,2
Pakistan	2705,3	2236,4	468,8
Izrael	2662,2	2495,0	167,2
Bangladesz	2216,8	1529,5	687,2
Brazylia	1891,7	948,0	943,6
Tunezja	1668,3	1325,9	342,3
Maroko	1530,7	1261,4	269,3
Sudan	1502,2	1002,9	499,2
Tanzania	1487,9	727,3	760,6
Peru	1306,6	688,5	612,0
Kenia	1227,9	699,7	528,1
Sri Lanka	1214,9	848,6	366,2
Tajlandia	998,0	645,0	353,0
Birma	950,7	750,8	199,9
Korea Płd.	931,1	590,0	341,1
Jordania	911,9	637,6	274,2
Ghana	902,7	538,1	364,6
Kraje rozwijające się razem	81273,1	48630,1	32643,0

Źródło: Journalisten-Handbuch Entwicklungspolitik, Bonn 1983, s. 61.

Tezy z 9.VII.1975 roku stanowiły niewątpliwie znaczny postęp w dotychczasowej współpracy RFN z krajami rozwijającymi się. W tym miejscu należy podkreślić rolę jaką odegrał Eppler - minister BMZ w rządzie Brandta, który zapoczątkował nową orientację w polityce rozwojowej RFN. Eppler kładł ogromny nacisk na moralny i humanitarny aspekt zachodnioniemieckiej pomocy rozwojowej. Dla Epplera obiecane w oświadczeniu rządowym Brandta z 1969 roku 0,7% PNB (Produktu Narodowego Brutt) na cele pomocy gospodarczej stanowiły jedynie możliwe do zaakceptowania minimum. Rząd Brandta nigdy nie zrealizował swojego przyrzeczenia i wobec braku możliwości jego urzeczywistnienia w okresie rządów Schmidta, Eppler po 8 tygodniach sprawowania władzy przez nowego kanclerza podał się do dymisji[31].

Państwową pomoc rozwojową RFN w latach 1950-1982 przedstawia tabela 3. Dane te świadczą o koncentracji środków pomocy rozwojowej na wybranych kilkunastu krajach rozwijających się, przedstawiających dla RFN z punktu widzenia interesów politycznych, gospodarczych i militarnych duże znaczenie. Godny podkreślenia jest fakt stosunkowo dużego udziału technicznej pomocy rozwojowej, świadczonej państwom najsłabiej rozwiniętym LDC - Least Developed Countries), które odczuwają szczególny brak wykwalifikowanej kadry pracowników[32].

Uwagi końcowe

Stosunki gospodarcze państw niemieckich z krajami rozwijającymi się kształtowały się na odmiennych podstawach, wynikających z istoty reprezentowanego przez nich ustroju społeczno-ekonomicznego oraz specyfiki stosunków wewnątrz niemieckich.

Dla RFN w początkowym okresie celem zasadniczym obok dążenia do wiązania krajów rozwijających się z systemem politycznym i gospodarczym świata kapitalistycznego było izolowanie NRD na arenie międzynarodowej. Temu celowi podporządkowana została cała polityka RFN wobec Państw Trzeciego Świata.

Pryncypialne stanowisko NRD wobec kluczowych problemów krajów rozwijających, zgodne z ich aspiracjami powodowało, że z biegiem czasu urzeczywistnianie doktryny Hallsteina napotykało na coraz większe trudności. Ostateczne odstąpienie od doktryny Hallsteina przez rząd socjalliberalny kanclerza Brandta jest niewątpliwym sukcesem NRD, potwierdzeniem wzmocnienia jej pozycji politycznej w państwach „Trzeciego Świata" i na arenie międzynarodowej.

Układ normalizacyjny z 27 grudnia 1972 r. stworzył dla NRD możliwość równoprawnego kształtowania stosunków gospodarczych z krajami rozwijającymi się, ale tylko w sferze formalnej, w rzeczywistości bowiem RFN ma w tej dziedzinie zdecydowaną przewagę.

---

[31] Kohler U., Aspekte der aktuellen Entwicklungspolitik, Melle 1980, s. 87-88.

[32] Esser K., Wieman J., Schwerpunktländer in der Dritten Welt. Konsequenzen für die Südbeziehungen der Bundesrepublik Deutschland, Berlin 1981 s. 196.

Wydaje się, że aby ten stan zmienić nie wystarczą wysiłki samej NRD. Konieczne jest opracowanie, a następnie konsekwentne wdrażanie programu kompleksowej współpracy państw wspólnoty socjalistycznej w dziedzinie politycznej, gospodarczej i kulturalnej. Należałoby także przestać traktować stosunki gospodarcze z tą grupą państw, w pierwszym rzędzie jako środek pomocy dla krajów o orientacji socjalistycznej i nadać tym stosunkom przede wszystkim ekonomiczny charakter, dążąc jednocześnie do rozszerzania struktury geograficznej obrotów handlowych.